

TV'DE ŞİDDET ÖGESİ VE ÇOCUK PROGRAMLARI

Öğr. Gör. Dr. Şengül ÖZERKAN
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İletişim Fakültesi

İletişim alanında yapılan etki konulu araştırmalar, başlangıcından bu yana çeşitli dalgalanmalar geçirmişlerdir. Bu çalışmalar, başlangıçta kitle iletişim araçlarının kitleleri etkileme düzeyinin çok yüksek olduğunu göstermekle birlikte yakın dönemdeki çalışma sonuçları artık bu etki gücünden emin olmamız gerektiği yolunda ipuçları vermektedir. Zira araştırma yöntemleri, olasılık hesapları ve istatistik alanındaki gelişmeler, hiçbir etki kaynağınının diğer faktörlerden soyutlanarak tek başına bir etki kaynağı olmayacağını bize göstermektedir. Oysa ilk çalışmaların büyük çoğunluğu, adeta toplumda şiddeti arttıran başka bir etken olmadığını varsayarak/ ya da ihmal ederek, kitle iletişim araçlarını birer günah yuvası konumuna oturtmaya çalışmışlardır.

19. yüzyılın sonunda başlayan bu çalışmaların 1930'a kadar süren birinci aşamasında, iletişim araçları Avrupa ve Kuzey Amerika'da görüş ve inançları değiştirebilen, davranışların yönlendirilmesinde etkili olan, bazı dirençlerle karşılaşması halinde dahi, siyasal sistemleri belirleyen önemli bir güç olarak değerlendirilmişti. Böyle görüşler, bilimsel araştırmalarla değil, popüler basının, sinemanın, radyonun ilgi görebilen izleyici topluluklarının toplumun geniş kesitlerine doğru hızla yaygınlaşmasının deneysel (ampirik) gözlemlenmesine dayandırılmaktaydı. 1940'lardan 60'ların başına uzanan ikinci aşama, Amerika Birleşik Devletleri'nde kitle iletişim alanında araştırmaların gelişmesi ve kitle iletişiminin etkililiğine ilişkin belirli sorunlara, deneysel yöntemin uygulanışıyla biçimlenmiştir. Ele alınan sorunlar dar çerçeveli ve yapılan araştırmalar içinde önem taşıyabileceklerin sayısının göreceli

olarak az olmasına karşın, bu aşama şaşırtacak kadar etkili olmuştur. Lazarsfeld'in çalışmaları (1944), Berelson ve ekibinin (1954) araştırmalarıyla Hovland ve ekibince (1950) Amerikan askerlerinin eğitim ve endoktrinasyonunda filmlerin kullanılması üzerine yürüttükleri araştırma programı belki de en etkili olanlardır. Film ve diğer iletişim araçlarının suç işleme, saldırganlık, ırkçılık ve başka tutumlara ilişkin etkileri konusunda, sosyal psikolojide daha eski bir araştırma geleneği olduğundan da söz etmek gerekmektedir. 1960'ların sonlarına doğru, sosyal ve siyasal bilimde kendilerinden çok söz edilen az sayıda çalışma, etki işlevinin daha başka temel öğelere de bağlı olduğu yolunda sonuçlar vermiştir. Bu konuda yapılan araştırmaların çoğu bu sonuca yaklaşmıştır. Bireysel kanaatleri oluşturmada doğrudan etkili görülmeyen kitle iletişim araçlarının, suç işlenmesi ve saldırganlığın veya olumsuz diğer eğilim ve olguların da ortaya çıkmasında doğrudan sebep olamayacaklarına karar vermişlerdir" (1).

ABD'de Sağlık Bakanlığı'nın tv ve şiddet konusunda, bir milyon dolar bütçeli yirmüç projelik araştırma programı, bu alandaki en "sofistike" ve eşgüdümlü değilse de en büyük araştırma projesidir. Raporda, tv' deki şiddet eylemlerini seyretmekle saldırgan davranış arasında, ancak bazı koşullarda ruhsal olarak saldırgan olmaya hazır kimi çocuklar üzerinde etkisini gösteren bir nedensellik ilişkisinin basit ve geçici niteliğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca, şiddet konulu tv programlarına düşkünlüğün ve sık seyredilmesinin de bir dizi başka etkenin ortak ürünü olabileceği de kabul edilmektedir (2).

Ancak bizim burada ele alacağımız konu, iletişim araçlarının şiddetin sebebi mi ya da belirtisi mi olduğunu tartışmaktan ziyade, şiddetin sunuluş biçimi olacaktır. Çünkü, -toplumda şiddet suçlarını arttırdığı ya da arttırmadığı varsayılsa da- özellikle TV'nin ve sinemanın şiddet unsurunu kullanım yoğunluğu ve uslubu izleyici sayısını arttırmakla birlikte artık tepkileri de beraberinde getirmektedir.

Günümüzün Amerikan filmlerinde artık tabanca, tüfek vb. silahlara bile rastlamak mümkün değildir. İnsanlara, tek başına bir orduyu bile havaya uçurabilecek kadar ağır ve gelişmiş teknolojiye silahlarla ateş edilmektedir. Artık klasik olarak vurulup can çekişerek ölünen sahneler de azalmıştır. Öldürmek de yetmemekte, bu silahlar insanları "yok etmekte" ya da havalara uçurup küçük parçalara bölmektedir. Filmlere "Terminatör" (Yokedici) vb. isimler verilmesi bu yüzden tesadüfi değildir. Bu arada diyelim ki çocukları bir dereceye kadar bu tür yapımlardan korumak mümkündür. TV'de fazla film seyrettirmeyerek ya da bu filmlerin oynadığı sinema salonlarına gitme-

yerek... Ancak ya minik masum çizgi filmler... Bunlarda sunum ya da içerik olarak çocuk dünyasının dinginliğini bozacak neler var...

TRT I, Show TV, Kanal 6, İnterStar ve HBB olmak üzere beş kanalda çocuklar için yayınlanan çizgi filmleri bu amaçla inceledik. Toplam 47 çizgi filmin konu olarak kanallara göre ayrımı şöyledir:

TRT I'de yayınlanan sekiz çizgi filminden dört tanesi uzayda gelişen olayları, robot-insan çatışmalarını ve farklı gezegenlerden gelen insanların dünyayı ele geçirme çabalarını işlemektedir. Bu filmlerdeki şiddet unsuru yaklaşık % 70 gibi son derece yüksek bir oranda seyretmektedir. Uzay gemileri, uzay savaşları, lazer silahlar en çok kullanılan öğelerin başında gelmektedir. Her ne kadar savaşlar hep kötülere karşı yapılmakta ve daima iyiler ve dürüstler kazanmaktaysa da toplam çizgi filmlerin % 54'ünün ana konusunu savaş ya da savaşla bağlantılı konular oluşturmaktadır. Bazı filmlerde de büyü ve büyücü öğeleri çok sık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kanal 6'da gösterilen toplam yedi çizgi film arasında, araştırmanın yapıldığı dönemde, kurgusal uzay filmine rastlanmamıştır. Filmlerin % 85.7'sinde film kahramanı hayvanların başlarından geçen çeşitli olaylar konu edilmişse de bunların da % 57.3'ü yine şiddet öğelerini içermektedir. Bunlar arasında demir ve çekiçle karşısındakine zarar verme, dinamit ya da benzeri patlayıcılarla tahrip etme ve havaya uçurma, yumruklama vb. sahneler vardır. İçinde yok denecek kadar az şiddet unsuru barındıran çizgi film sayısı % 14.3'tür.

İnterStar , bütün kanallar içinde çizgi film türüne en çok yer veren kanal olarak % 8.3 oranında kurgusal uzay filmi yayınlamaktadır. Bu filmlerde de şiddet oranı her zaman olduğu gibi yüksektir. "Tiny Toon" adlı film, % 97 oranında şiddet öğesi kullanımıyla en çok şiddet içeren filmlerden biridir. Sık sık, demirle ezilme, kayaların altında kalma, evlerin temelinden havaya uçurulması sahneleri ortaya çıkmaktadır. Bu filmde baş kahraman olan "tavşan" şiddet sahnelerinde ortaya çıkıp, seyredenlerin bunları denememesini öğütlemektedir. Ancak "Road Runner Show" adlı filmde metin olmadığından, müzik eşliğinde ve hemen her karede görülen şiddet unsurları, adeta bir eğlence gibi sunulmaktadır.

HBB'de yer alan toplam sekiz çizgi filmin % 25'inde konu yine uzayda geçen olaylar ve savaşlardır. Show TV'de yayınlanan toplam onbir çizgi filmin % 18.1'inin konusu uzay savaşlarıdır. Bunların % 27.2'sinde kavra-

manlar olağanüstü güçlere sahiptir ve asla yenilmezler. Büyü vb. ögelere de bolca yer verilmiştir.

Tüm kanallar içindeki çizgi filmlere bakıldığında % 44.4'ünün şiddet ağırlıklı konular işlediği görülmektedir. Filmlerin genel toplamına tekrar baktığımızda % 48.7'sinde, doğüstü olay ve durumlar, büyü, büyücü, sihirli güçler gibi fantazyaları görmekteyiz. Yüzde 16.3'ü ise, ağırlıklı olarak, ılımlı ve olumlu mesajlar veren filmlerdir.

Filmlerde çocuk diyalogları da ayrı bir araştırma konusudur. Ancak burada bazı örnekler vermekle yetineceğiz. Filmlerde her ne kadar, "teşekkür ederim, şekerim, hoşçakal, aferin, dâhi, muhteşem vb. olumlu kelime ve imajlar da yer almakla birlikte, şiddet ve argo eğilimini körükleyen pek çok kelime de sık sık geçmektedir:

Örneğin "Pino" adlı filmde,

ŞİDDET:

hırsız
tehlike
kaçmak
çalmak
silah
ateş etmek
saldırmak

ARGO:

alçak
domuz
köpek
haydut

"Bozo ve Üç Ayı" adlı filmde,

gebertmek
pataklamak
haydut
nefret etmek
kahrolsun
kahretsin
ezmek
öldürmek

adi
aptal
geri zekalı
uyuşuk

"Peter Pan" adlı filmde,

öldürmek	pis yaratık
ceza	sahtekar
saldırmak	salak
gebertirim	tembeller sürüsü
kahrolsun	kokuşmuş
gösteririm	iğrenç herif
kurtuluş yok	cani yaratık

ABD, tv ve sinemada şiddet öğesini en çok kullanan ülkelerin başında gelmekle birlikte, artan tepkiler ve şiddetin daha da çok kullanılmaya başlaması karşısında bazı yayın kuruluşları bu konuda sınırlama kararı almaya başlamışlardır. Örneğin ABC Şirketi, hiç şiddet içermeyen programlara yer vereceğini, NBC ise, şiddeti ana konu olarak alan programlara yer vermeyeceğini, programlar esnasında arada geçen sahneleri şimdilik kısıtlamayacağını bildirmiştir. Şiddete karşı çalışmalarıyla tanınan Senatör Simon, film yapımcıları ve tv kanalı yöneticileriyle bir toplantıda bir araya gelerek bu konuyu geniş kapsamlı olarak ele alan ilk ciddi çalışmayı başlatmıştır. Amerikan filmlerinde Japon kahramanların çoğunlukla "kötü" roller üstlenmesi gibi konularda da artık daha hassas davranılması istenmiştir.

Sonuç:

Şimdiye kadar yapılan etki araştırmalarının da gösterdiği kitle iletişim araçları ve şiddet ilişkisini tam olarak ölçmek kolay değildir. Kaldı ki, şimdiye kadarki çalışmalar daha çok yetişkin bireyleri konu aldığından aynı araştırma süreçlerinin çocuklar açısından da işletilmesi gerekmektedir. Bir ülke için geçerli olabilecek sonuçların eğitim, aile yapısı, kültür vb. özellikleri farklı olan toplumlar için tamamen geçerli olamayacağı da unutulmamalıdır.

Bu alanda bütün diğer etkenleri sabit kılarak tek değişkenin kitle iletişim araçları olduğu deney ortamlarında yapılması gereken ciddi araştırmalara ihtiyaç vardır. Tabii ki, laboratuvar ortamının davranış ve tutumların oluşmasını izlemede gerçek hayattan farklı olabileceğini göze alarak, bu olumsuz etkeni en aza indiren ciddi çalışmalara ihtiyaç vardır.

Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte toplumdaki şiddet ve suç oranında artış belirleyen araştırmaların, bu araçlar gelişirken, aynı za-

man diliminde eğitim ve aile yaşamında ne tür değişimler olduğunu, gelir dağılımındaki denge ya da dengesizliğin, sosyal ve ekonomik yaşamdaki diğer göstergelerin insanların yaşam ve düşünce biçiminde ne düzeyde değişimler yarattığını da izlemeye çalışmak gereklidir.

Psikolojik göstergeler, film kahramanıyla kendini özdeşleştirme ve taklit eğiliminin çocuklarda çok yüksek olduğunu göstermektedir (3). Kaldı ki yetişkinlere yönelik etki araştırmaları da kitle iletişim araçlarının hiçbir olumsuz etkisinin olmadığını değil, temel bazı etki öğeleriyle de birleştiğinde etkili olabileceği yolunda sonuçlar vermiştir. Buna kısaca, varolan eğilimlerin güçlendirilmesi etkisi diyebiliriz. Günlük hayattaki bazı davranışlarımızı, konuşma biçimimizi, kullandığımız kelimeleri (olumlu ya da olumsuz anlamda) etkileme gücüne ise tek başına sahiptirler. Bu yüzden bu tür yapımların sunum şekli neye kullanılan dile çok özen gösterilmeli hatta bu metinler yayına sokulmadan önce çocuk psikiyatristleri tarafından gözden geçirilmelidir.

DİPNOTLAR

1. Korkmaz Alemdar - Raşit Kaya, Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar, Sa-
vaş yay., Ankara, 1983, ss.48-50.
2. James D. Halloran, "Kitle İletişimi", İletişim ve Toplum Sorunları (Kol-
lektif eser), Bu bölümü çev.Ruşen Keleş, Unesco-Türk Sosyal Bilim-
ler Demeği, Olgaç Mat., Ankara, 1983, s.70.
3. "Çizgi Filmlerin Yararları, Zararlarından Daha Çok", Cumhuriyet Gaz., 25
Eylül 1993.